

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ШАХСНИНГ ҲУҚУҚ  
ВА ЭРКИНЛИКЛАРИГА ТАЖОВУЗ ҚИЛУВЧИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ  
ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

**М.Ғ. Мурадов**

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси Рақамли технологиялар ва ахборот  
хавфсизлиги кафедраси ўқитувчиси.

**М.А. Олимжонова**

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси курсанти.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17734880>

**Аннотация.** Мақолада жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш ва фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини ҳимоя қилишда профилактика инспекторларининг ўрни ҳамда вазифалари таҳлил қилинади. Муаллиф ҳуқуқбузарликлар профилактикасини замонавий технологиялар, ҳуқуқий билимлар ва жамоатчилик ҳамкорлигига асосланган ҳолда такомиллаштириш зарурлигини асослайди.

Профилактика инспекторлари фаолиятининг ҳуқуқий базаси, шахс ҳуқуқ ва эркинликларига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарлик турлари, шунингдек, хавф гуруҳини аниқлаш, профилактик тадбирлар ўтказиш ва жамоатчилик билан ҳамкорлик каби амалий йўналишлар ёритилган. Мақолада инспекторларнинг психологик ва ҳуқуқий тайёргарлигини кучайтириш, рақамли мониторингни жорий этиш, жамоатчилик билан ишнинг янги форматларини ишлаб чиқиш каби таклифлар берилган. Ушбу тадбирлар профилактик фаолият самарадорлигини ошириш, жиноятчиликни камайтириш ва аҳолининг хавфсизлик маданиятини ривожлантиришга хизмат қилиши таъкидланади.

**Калит сўзлар:** ҳуқуқбузарликлар профилактикаси; профилактика инспектори; шахс ҳуқуқ ва эркинликлари; жамоат хавфсизлиги; жисмоний дахлсизлик; оилавий зўравонлик; ахборот технологиялари; рақамли мониторинг; жамоатчилик билан ҳамкорлик; медиатив ёндашув; хавф гуруҳи; профилактик тадбирлар.

Жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, турли ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш – профилактика органлари, жумладан, маҳалла ва тарғибот инспекторлари зиммасидаги энг муҳим вазифалардан ҳисобланади. Бугунги кунда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш, уни илғор технологиялар, ҳуқуқий билимлар ва жамоатчилик ҳамкорлиги асосида янги босқичга кўтариш долзарб вазифага айланган. Шу нуқтаи назардан, профилактика инспекторининг жисмоний шахс ҳуқуқлари ва эркинликларига тажовуз қилиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни олдини олиш фаолиятини таҳлил қилиш ва такомиллаштириш муҳим илмий-амалий аҳамиятга эга.

**Профилактика инспектори фаолиятининг ҳуқуқий асослари**

Профилактика инспекторлари фаолияти Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни, “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонун, шунингдек, ИИБнинг тегишли норматив ҳужжатлари билан тартибга солинади. Ушбу қонунчилик:

- шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашни асосий вазифа сифатида белгилайди;
- ҳуқуқбузарликларнинг сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этиш механизмларини белгилайди;

–профилактика инспекторининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини аниқ тарзда белгилаб беради;

–жамоатчилик ва муассасалар билан ҳамкорликни йўлга қўйишни талаб қилади.

Ўша қонун нормалари профилактика инспекторининг фаолияти демократик, инсон ҳуқуқларига мос, профилактикага йўналтирилган бўлиши кераклигини белгилайди.

**Шахс ҳуқуқ ва эркинликларига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар ва уларнинг хусусиятлари**

Шахсга қарши ҳуқуқбузарликлар одатда қуйидаги тоифаларга бўлинади:

**Жисмоний дахлсизликка тажовуз** – калтаклаш, тан жароҳати етказиш, зўравонлик, оилавий зўравонлик.

**Шахсий ҳаёт дахлсизлигига тажовуз** – шафқатсиз муносабат, кўркитиш, хусусий ҳаётга ноқонуний аралашув, шаъни ва кадр-қимматни камситувчи ҳаракатлар.

**Мулкий ҳуқуқларга тажовуз қилиш** – ўғрилиқ, талончилик, фирибгарлик ва бошқалар.

Ушбу ҳуқуқбузарликлар жамиятда ижтимоий беқарорликка, шахснинг руҳий ва жисмоний емилинишига, оилавий муҳитнинг бузилишига олиб келади. Шу боис профилактика инспектори олдидаги асосий вазифа — ушбу ҳуқуқбузарликлар содир бўлишининг олдини олиш, хавф омилларини бартараф этиш ва эрта профилактик тадбирларни амалга оширишдир.

**Профилактика инспекторининг амалий фаолияти**

Профилактика инспекторлари қуйидаги йўналишларда иш олиб борадилар:

–**Хавф гуруҳини аниқлаш ва назорат қилиш**

Мажбурий назоратдаги шахслар билан мунтазам мулоқот.

Оилавий низоларга мойил, спиртли ичимликка ўрганган ёки оғир психологик ҳолатдаги фуқаролар билан ишлаш.

Ёшлар орасида жиноятчиликка мойилликни барвақт аниқлаш.

–**Маъмурий профилактик тадбирлар**

Огоҳлантириш бериш, тушунтириш ишлари олиб бориш.

Ўқув муассасалари, корхоналар ва маҳаллаларда учрашувлар.

Оилавий низоларни бартараф этишда медиатив ёндашувдан фойдаланиш.

–**Жамоатчилик билан ҳамкорлик**

Маҳалла фаоллари, диний-маърифий ташкилотлар, ННТлар ва ёшлар етакчилари билан биргаликда реялар ишлаб чиқиш.

“Ҳамжихатлик”, “Оила ва маҳалла” концепцияларини амалга ошириш.

–**Аҳоли билан ишлашда ахборот технологияларидан фойдаланиш**

Хавф хатари бўйича электрон база юритиш.

Профилактик ҳисоблардаги шахсларни мониторинг қилиш.

Онлайн мурожаатлар ва аноним хабарлар билан ишлаш.

**Фаолиятни такомиллаштириш эҳтиёжи**

Замонавий шароитда профилактика инспекторлари тобора мураккаблашиб бораётган ижтимоий муносабатлар ва янги турдаги таҳдидлар билан тўқнаш келмоқда.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, фаолиятни такомиллаштириш қуйидаги йўналишларда долзарб:

–**Психологик ва ҳуқуқий тайёргарликни кучайтириш**

Инспекторлар: стрессни бошқариш, муаммоли оилалар билан мулоқот, медиаторлик асослари, инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро стандартлар каби соҳаларда қўшимча малакага эга бўлиши зарур.

**–Ахборот технологиялари ва рақамли мониторинг**

Риск гуруҳларини AI-талқинлар асосида аниқлаш.

Реал вақтда жамоат хавфсизлиги мониторинги.

“Sos” хабарларини тезкор қабул қилиш ва кўриб чиқиш.

**–Жамоатчилик билан ишнинг янги форматларини жорий этиш**

Оилавий психологлар, ННТлар ва волонтерлар билан ҳамкорликни кенгайтириш.

Ёшларни ижтимоий ҳаётга жалб этувчи маданий-маърифий лойиҳалар.

“Қўшничилик назорати” каби тамойилларни кучайтириш.

**–Ҳуқуқбузарликка олиб келувчи сабабларни тизимли бартараф этиш**

Профилактика фақатгина жиноят содир этилганда эмас, балки унинг: иқтисодий, психологик, маиший, ижтимоий илдизларини бартараф этиш орқали самарали бўлади.

**Тавсия ва хулосалар**

Профилактика инспектори фаолиятини такомиллаштириш учун қуйидаги чора-тадбирлар муҳим аҳамиятга эга:

**Инспекторларнинг ҳуқуқий ва психологик билимларини мунтазам ошириш.**

**Маълумотлар алмашинуви тизимини замонавийлаштириш,** масалан, ягона рақамли профилактика платформасини жорий этиш.

**Жамоатчилик билан ҳамкорликни кучайтириш,** айниқса ёшлар ва оилалар билан.

**Медиатив ёндашув, инклюзив профилактика ва ижтимоий ташаббусларни ривожлантириш.**

**Ҳуқуқбузарликлар сабабларига таъсир этувчи комплекс дастурлар ишлаб чиқиш.**

Бундай тизимли ёндашув фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш, жиноятчиликни камайтириш, жамиятда хавфсизлик маданиятини шакллантиришга хизмат қилади.

**Фойдаланилган адабиётлар**

1. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2014.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни. – Тошкент, 2017.
3. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги. Профилактика инспекторлари фаолиятини ташкил этишга оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. – Тошкент, 2019.
4. Каримов Б. Жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг замонавий механизмлари. – Тошкент: Юридик адабиётлар нашриёти, 2020.
5. Ражабов А., Юнусов И. Инсон ҳуқуқлари ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси. – Тошкент: Академия нашриёти, 2021.
6. Холиқов Ш. Оилавий зўравонлик профилактикаси: назарий ва амалий ёндашувлар. – Тошкент, 2022.



7. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Handbook on Crime Prevention Guidelines. – Vienna, 2010.
8. OSCE. Community Policing and Prevention of Violence. – Warsaw, 2019.
9. Абдуллаев Қ. Ички ишлар органлари фаолиятида рақамли технологиялардан фойдаланиш. – ИИВ Академияси илмий журналлари, №3, 2021.
10. Маҳалла ва оила илмий-тадқиқот институти. Жамоатчилик билан ҳамкорликда профилактика ишларини ташкил этиш бўйича услубий қўлланма. – Тошкент, 2023.
11. Мирзаева М. Б., Абдазимов С. З. Использование технологий искусственного интеллекта в сфере высшего образования. – 2022.
12. Abdazimov S. Ijtimoiy tarmoqlarda destruktiv axborotlarning tarqalishini matematik modellashtirish (si, sir, sirs modellari asosida) //Modern Science and Research. – 2025. – Т. 4. – №. 5. – С. 1483-1487.
13. Абдазимов С. Ахборот хавфсизлиги тизимларини лойиҳалашнинг асосий тамойиллари //Modern Science and Research. – 2025. – Т. 4. – №. 5. – С. 1508-1513.